

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра політології

Магістерська робота
Освітній ступінь – магістр

На тему:
«Мінімізація гендерно зумовленої корупції в Україні»

Виконала: студентка 2-го року навчання
Спеціальності
052 Політологія
Спеціалізації: Антикорупційні студії
Щербак Віра Андріївна

Керівник: Чабанна М. В.,
Докторка політичних наук,
доцентка кафедри політології НаУКМА

Рецензент _____

Магістерська робота захищена
З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2024 р.

ПЛАН

ВСТУП.....	с. 3-5
РОЗДІЛ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження гендеру та корупції	с. 6-16
1.1. Проблематика вивчення гендеру та корупції	с. 6-10
1.2. Гендерно зумовлені наслідки корупції	с. 10-15
РОЗДІЛ 2 Аналіз рекомендацій та кращих практик щодо мінімізації негативних наслідків корупції на гендер.....	с. 16
2.1. Практика інститутів ЄС щодо гендерного виміру корупції	с. 16
2.2. Рекомендації міжнародних організацій щодо мінімізації негативних наслідків корупції на гендер.....	с. 19-28
2.3. Кращі практики у політиці по боротьбі з гендерно-зумовленими формами корупції	с. 28-32
РОЗДІЛ 3 Проблематика питання гендеру та корупції в Україні	с. 33
3.1. Стан проблеми гендеру та корупції в Україні	с. 33-38
3.2. Проблематика «сексуальної корупції» та її врегулювання	с. 39-41
3.3. Розробка антикорупційної кампанії	с. 41-53
ВИСНОВКИ	с. 546
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	с. 57-61

ВСТУП

Питання гендерної рівності та корупції знаходяться на першій шпальті сучасних політик. Всі здається, дійшли до консенсусу, що необхідно зменшувати гендерний розрив та впроваджувати заходи для боротьби з корупцією. Проте, мало хто задумується, що ці два явища можуть бути пов'язані між собою. Гендерну нерівність та корупцію звикли розглядати як окремі проблеми сучасного суспільства. Однак дослідження останніх 30 років демонструють зовсім іншу тенденцію.

В Україні питання гендеру та корупції перебуває на своїй початковій стадії, яка полягає у визначенні різниці сприйняття корупції чоловіками та жінками. Ситуація в Україні у цій призмі загалом відповідає світовим тенденціям, таким як: страх жінок щодо негативних наслідків корупції, з якими вони можуть зіткнутися, вище ніж у чоловіків; чоловіки більш обізнані за корупцію на робочому місці через більшу залученість в економічні процеси, у той час як жінки частіше стикаються з «побутовою корупцією», адже частіше звертаються по соціальні послуги тощо. Проте, це все поодинокі описові дослідження, які в результаті не призводять до жодних змін.

Зарубіжні дослідники вже відходять від такої методології та акцентують увагу на тому моменті, що корупція по різному впливає на чоловіків та жінок і носить для останніх більш негативні наслідки. Загалом варто виділити наступних дослідників проблеми гендеру та корупції: М. Бауп, Н. Чарон та Л. Венгнеруд, Ф. Боем, Р. Кросон та У. Гнізі, Т. Айнаршдотір та Г. Петуршдотір, Б. Франк та Г. Шульзе, А. Свемі та інші, Н. Хосейн, К. Музембі та Дж. Хюгес, В. Коха, М. Копецький, І. Куббе та А. Енгелберт, Х. Ліндберг та Х. Стенсьота, О. Меркле, М. Рівас. Всі ці автори/-ки підіймали питання гендеру та корупції у різних аспектах. Адже починалося все так само у пошуку відповіді на питання: чи є різниця у сприйнятті корупції жінками та чоловіками і що є причиною такої різниці. Якщо підсумовувати їхні надбання, то все зводиться до відмінності у вихованні та соціально-економічних чинників. Саме останній фактор призводить до усвідомлення, що є гендерно зумовлені наслідки корупції. Це у свою чергу

надає розуміння взаємозалежності гендеру та корупції. Жоден з них не впливає на прями один на одного, проте для їхнього подолання треба враховувати чинник кожного.

На основі західних досліджень і з'являється бачення щодо необхідності включення гендерного мейнстрімінгу у світову та українську антикорупційну політику. Однак, постає питання як саме донести цю ідею до політиків та суспільства. Враховуючи нерозвиненість цієї проблеми в Україні, найкращим способом для привернення уваги є проведення обширної адвокаційної кампанії щодо негативних наслідків корупції на гендер. Розробка такої кампанії має базуватися на найкращих практиках та рекомендаціях міжнародних організацій зокрема таких як ООН та його структурні підрозділи (ПРООН та УНЗ ООН), ОБСЄ, GRECO, Парламентської асамблеї Ради Європи, а також ЄС враховуючи євроінтеграційні прагнення України.

Зважаючи на обширність проблеми гендеру та корупції, адвокаційна кампанія має бути зосереджена на одному конкретному питанні, і в даному випадку це «сексуальна корупція» як один з видів негативного наслідку корупції на гендер. Дослідники визначають «сексуальну корупцію» як використання сексу і людського тіла як корупційної валюти. На нашу думку, це є оптимальним варіантом, зважаючи на наявний певний страх перед словом «гендер» в українській політиці та відносно легке для розуміння поняття. Крім того, воно зачіпає дві актуальні для українського суспільства проблеми: сексуальне домагання/насилля та корупцію.

Зважаючи на вищезазначене метою цієї роботи є знаходження способів мінімізації гендерно зумовленої корупції в Україні.

Для реалізації цієї мети нами було поставлено наступні завдання:

1. Виокремити особливості зв'язку між гендером та корупції;
2. Визначити кращі практики для боротьби з гендерно зумовленою корупцією;
3. З'ясувати нинішній стан проблеми гендеру та корупції в Україні;

4. Надати рекомендації щодо подальшого розвитку проблеми взаємозв'язку гендеру та корупції в Україні.

Об'єкт дослідження: гендерний вимір корупції.

Предмет дослідження: гендерно зумовлена корупція в Україні.

Методологічне підґрунтя: у якості теоретико-методологічного підґрунтя дослідження застосовано підходи так званої третьої хвилі дослідження гендеру та корупції та сформовані вищезгаданими міжнародними організаціями рекомендації щодо подолання негативних наслідків корупції на гендер. Для проведення дослідження використовувалися наступні методи: аналітичний, прогностичний, порівняльний, а також моделювання плану антикорупційної кампанії.

Джерельну базу складають дослідження ПРООН «Корупція очима жінок та чоловіків», УЗН ООН «Корупція та гендерні аспекти», Закон України «Про державну службу», Закон України «Про запобігання корупції», Кримінальний кодекс України, статистичні дані від громадських організацій та Національного агентства України з питань державної служби.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг роботи – 61 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРУ ТА КОРУПЦІЇ

1.1. Проблематика вивчення гендеру та корупції

Питання зв'язку між гендером та корупцією почали вивчати не так давно. Наприкінці ХХ століття дослідники звернули увагу, що у чоловіків та жінок різне ставлення до соціальних питань та явищ, у тому числі і до корупції. Це поклало початок більш детального дослідження взаємозалежності гендеру та корупції, або так званій першій хвилі вивчення цього питання. Для того, аби більш детально зрозуміти на якій стадії зараз перебуває дослідження питання гендеру та корупції, необхідно подивитися на історію розвитку цієї дослідницької проблеми, що допоможе автоматично відкинути помилкові гіпотези.

У дослідженні ПРООН «Корупція очима жінок і чоловіків» визначається три хвилі розвитку досліджень на тему гендеру та корупції¹. Перша хвиля базувалася на вивченні різниці у ставленні та поведінці жінок та чоловік щодо соціально важливих питань, про що вже зазначалося раніше. Простіше кажучи, дослідники намагалися довести тезу, що жінки менш схильні до корупції у зв'язку з їхнім соціальним бекграундом, на кшталт виховання.

У дослідженні Рейчел Кросон та Урі Гнізі² наголошувалося, що:

- Жінки більш свідомі щодо ризиків, які вони понесуть;
- Соціальні вподобання жінок більше залежать від конкретної ситуації, ніж у чоловіків, і при цьому жінки мають більш гнучкі соціальні вподобання;
- Жінки більш несхильні до конкуренції, ніж чоловіки.

Якщо більш детально розглянути першу тезу, то говориться передусім про те, що жінки більш свідомі про негативні наслідки, які вони понесуть у зв'язку з

¹ Корупція очима жінок і чоловіків. 2018. Програма розвитку ООН в Україні // https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/corruption_in_the_eyes_of_women_and_men.html

² Croson R., Gneezy U. Gender Differences in Preferences. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.47.2.448>

неправомірною поведінкою. При цьому, наслідки для них можуть бути більш суворішими ніж до чоловіків. Важливим результатом цього дослідження є факт того, що жінки та чоловіки по різному сприймають ситуацію: там де перші (жінки) бачать загрозу і втрати, другі (чоловіки) бачать можливість та виклик, який необхідно подолати.

Таку позицію підтримали Гюнтер Г. Шульц і Бйорн Франк³ у своєму дослідженні. Автори підсумовують, що без фактору контролю обидві статі однаково схильні до отримання неправомірної вигоди, проте за наявності контролю жінки менше схильні до корупційних дій. Загалом Шульц і Франк так само доходять до висновку, що жінки рідше, ніж чоловіки, вчиняють корупційні дії, якщо існує значний ризик викриття та покарання.

Гіпотеза про те, що жінки є менш корумпованими ніж чоловіки, стала настільки популярною та широковідомою, що Світовий банк у 2001 році надав рекомендацію щодо збільшення представництва жінок в державним органах, для зменшення рівня корупції⁴. Проте, це рішення викликає певні занепокоєння. Відштовхуючись від припущення, що жінки менш корумповані ніж чоловіки на основі їхніх соціальних характеристиках, упускається момент того, що увійшовши у корумповану систему, жінки замість того аби боротися з нею можуть почати її підтримувати аби проникнути в еліту. Тобто, вони будуть переймати поведінку, яку описують як характерну та притаманну чоловікам.

Тобто проблема полягає у певному етичному універсалізмі порад від міжнародних організацій. Рекомендації носять загальну рамку, якої необхідно дотримуватися, проте при цьому в них часто упускається культурний контекст та

³ Frank B., Schulze G. G. Deterrence versus Intrinsic Motivation: Experimental Evidence on the Determinants of Corruptibility. URL: https://www.researchgate.net/publication/24054210_Deterrence_versus_Intrinsic_Motivation_Experimental_Evidence_on_the_Determinants_of_Corruptibility

⁴ Engendering development through gender equality in rights, resources, and voice. *World Bank*. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/512911468327401785/engendering-development-through-gender-equality-in-rights-resources-and-voice>

особливості кожної країни, які варто враховувати під час імплементації цих рекомендацій.

Це підводить до наступної хвилі дослідження питання зв'язку гендеру та корупції, а саме проведення міжнародного порівняння країн, яке трошки глибше заглиблюється в національний контекст кожної окремої держави. Більший акцент робиться на інституційних чинниках, таких як особливості державного устрою та економічного розвитку країни, рівня демократії, поширених культурних практиках і традиціях, що визначають гендерні норми та стереотипи.

У рамках другої хвилі більш детально розкривається вищезазначена теза щодо того, що менше залучення жінок до корупційних практик може пояснюватися не стільки їх особистими перевагами, скільки дією зовнішніх бар'єрів, пов'язаних із існуванням чоловічих корпоративних мереж, що перешкоджають доступу жінок до владних повноважень. Тобто жінки рідше вдаються до корупційних практик за рахунок того, що у них просто не має доступу чи можливостей отримати владні повноваження.

У цьому контексті варто розглянути теорію обмеженого доступу до ресурсів⁵. Автори як раз звертають увагу на те, що існують закриті системи, які ізолюються від зовнішнього втручання та здійснюють розподіл наявних ресурсів лише в межах еліти, яка знаходиться при владі. Відповідно, за рахунок такої концентрації ресурсів та їхнього розподілу, у мережу важко проникнути, а навіть якщо це вдасться, то система «поглине» новачка.

Наомі Хоссейн, Селестина Ньяму Мусембі та Джессіка Г'юз⁶ також підтримують таку тезу та зазначають, що корупційна діяльність, як правило,

⁵ Limited Access Orders in the Developing World: A New Approach to the Problems of Development / D. C. North et al.
URL: https://www.researchgate.net/publication/23550358_Limited_Access_Orders_in_the_Developing_World_A_New_Approach_to_the_Problems_of_Development

⁶ Hossain N., Musembi C. N., Hughes J. Corruption, Accountability and Gender: Understanding the Connections. *UNDP*.
URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Corruption-accountability-and-gender.pdf>

процвітає в мережах, де основними акторами є чоловіки, а жінки мають обмежений доступ до них. Особливо варто звернути увагу, коли ці мережі вже добре налагоджені та вся взаємодія відбувається «всередині», а можливість включення жінок мінімальна через відсутність інтеракцій між чоловіками та жінками, що могло б мати місце у випадку сімейних зв'язків або ж, у контексті питання корупції, ось ці сімейні зв'язки можна охрестити непотизмом. Так само Фредерік Боем доходить до висновку, що в міру розширення доступу жінок до корупційних мереж, вони, можливо, припинять виконувати роль гальмівного чинника щодо корупції⁷.

Результати роботи Ананд Свами та інших⁸ демонструють важливий висновок в цьому аспекті досліджень гендеру та корупції, на який варто зважати: якщо гендерні відмінності в толерантності до корупції мають культурне підґрунтя, то ці відмінності збережуться, принаймні в середньостроковій перспективі, оскільки (1) гендерна різниця є стійкою до контролю за статусом зайнятості, (2) гендерна різниця спостерігається і в країнах ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), де жінки вже кілька десятиліть поспіль становлять значну частину робочої сили, (3) відмінності зберігаються незважаючи на вирівнювання статусу жінок та чоловіків у суспільстві. Враховуючи ці дані, автори припускають, що гендерна різниця в питанні корупції буде стабільною в середньостроковій перспективі, проте політичні ініціативи справді можуть зменшити корупцію.

Друга хвиля порівняльного аналізу країн не змогла відповісти на питання, які все ж таки зв'язки між гендером та корупцією, однак зробила важливий внесок у розвінчання помилкових думок першої хвилі.

Остання третя хвиля пов'язана з визнанням відмінностей у впливі корупції на життя жінок і чоловіків. На цьому етапі вже розглядається не просто питання

⁷ Boehm F. Are men and women equally corrupt?. URL: <https://www.u4.no/publications/are-men-and-women-equally-corrupt.pdf>

⁸ Gender and corruption / A. Swamy et al. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387800001231>

різного ставлення до корупції, а акцент робиться на підвищеній вразливості жінок до негативних наслідків корупції, особливо в таких секторах як охорона здоров'я, освіта, соціальні або побутові послуги, тобто тих до яких вони найбільше залучені, враховуючі покладені на них гендерні ролі. Окрім цього, гендерний аналіз корупції зараз вже почав вивчати особливі гендерно-зумовлених форм корупції, наприклад, зловживання владними повноваженнями для отримання сексуальних послуг⁹.

На цьому етапі дослідники вже доходять до того, що однозначної відповіді на питання, що на що впливає (чи то корупція сприяє збільшення гендерного дисбалансу, чи гендерна рівність сприяє зменшенню рівня корупції в країні) немає. Є зв'язок, що діє в обидві сторони. Тобто говориться не про вплив, а про взаємозв'язок. Загалом, загальна порада у цьому напрямі полягає у тому, що під час формування політик варто у будь-якому випадку враховувати корупційні ризики та гендерне питання. Таким чином, вибудується стійкий інституційний механізм, який буде сприяти зменшенню рівня корупції та посиленню гендерної рівності.

Отже, підсумовуючи коротку історію розвитку досліджень на тему гендеру та корупції можна вивести декілька тез, які все ще є актуальними:

- Жінки не є менш корумпованими за чоловіків, за умови, що ризики та втрата ресурсів однакова;
- Варто враховувати національний контекст при імплементації міжнародних практик;
- Дослідження різниці впливу корупції на життя чоловіків та жінок може вказати на слабкі інституційні ланки, які потребують зміни політики.

1.2. Гендерно зумовлені наслідки корупції

Важливим моментом у вивченні взаємозв'язку між гендером та корупцією є також фактор того, що корупція по різному впливає на повсякденне життя

⁹ Boehm F. Are men and women equally corrupt?. URL: <https://www.u4.no/publications/are-men-and-women-equally-corrupt.pdf>

чоловіків та жінок. Гендерна нерівність у суспільстві призводить до того, що жінки є більш вразливими до корупції у порівнянні з чоловіками, які у свою чергу можуть мати більшу захищеність у суспільстві та доступ до тих благ, які недоступні жінкам.

Важко розрізнити дані про досвід корупції чоловіків і жінок, але в той же час важливо визнати унікальну вразливість жінок і вплив, який ця вразливість може мати, коли мова заходить про корупцію. Аби більш детально зрозуміти, про що саме йде мова, розглянемо корупцію у тій сфері, за послугами в якій звертають лише жінки. Наприклад, репродуктивне здоров'я. У статті «Корупція та гендерна нерівність»¹⁰ наводяться дані щодо того, скільки «коштують» пологи у Києві станом на 2018 рік: благодійний внесок — 3500 грн, пологи — 500 дол. США, палата — 1000 грн. Аби пологи пройшли безпроблемно у жінок немає іншого виходу, окрім як надати неправомірну вигоду, адже у таких випадках під ризиком знаходиться не лише життя матері, але й дитини.

Одразу визначимо, що факт того, що корупція в усіх її формах зачіпає як чоловіків, так і жінок – не заперечується. Проте, коли жінки опиняються в соціально-політичному, організаційному чи культурному контексті, де вони мають менше прав і можливостей, ніж чоловіки, саме вони стають безпосередніми жертвами корупції, а їхній досвід і здатність протистояти корупції можуть бути скомпрометовані¹¹.

Корупція не завжди має прямі наслідки, тому жінки часто страждають від її непрямих наслідків. Наприклад, корупція підриває економічний розвиток і штучно продовжує чи посилює бідність та соціальну нерівність. Також, жінки, особливо ті, що мають низький рівень доходу, більше, ніж чоловіки, покладаються на державні та соціальні служби, ресурси яких часто

¹⁰ Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhizn_tag/koruptcia-ta-genderna-nervnst_n4218/

¹¹ Корупція і гендерні аспекти. *UNODC*. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_8_Corruption_and_Gender.pdf

виснажуються через корупцію. Корупція у сфері державних закупівель і укладання контрактів, особливо пов'язана з наданням ресурсів маргіналізованим групам, часто призводить до підвищення цін на послуги або зниження якості послуг¹². Загалом жінки та сексуальні меншини найбільше страждають від корупції, тому що вони більш уразливі, користуються меншим захистом і менш здатні ініціювати політику, яка подолає такі недоліки.

Система може не просто дискримінувати жінок, а й схилити їх до корупційних дій. Наомі Хоссейн, Селестина Ньяму Мусембі та Джессіка Г'юз¹³ наголошують, що правоохоронні органи та процес захисту можуть бути побудовані таким чином, що буде залишатися місце для довільних дій з боку посадових осіб, а отже й для корупції, як-от вимагання неправомірної вигоди. Для того аби більш розгорнуто зрозуміти цю тезу розглянемо приклад. За даними SIDA¹⁴ у Азербайджані був випадок, коли поліцейський затримав жінок за проституцію. Згідно чинного законодавства країни, вони сплатили штраф, проте працівник правоохоронних органів відправив їх на примусову перевірку до лікарні щодо наявності у них венеричних захворювань, де їх почали утримували незаконно. Аби жінок випустили з установи необхідно було дати неправомірну вигоду головному лікарю, що вони і зробили. Навряд чи така корупційна практика могла статися з чоловіками або ж за умови кращої визначеності дій правоохоронних органів. Соціальне положення жінки, де їхні права захищаються лише номінально, і спричинило таку ситуацію.

Проте, є випадки, не коли жінки вимушено вдаються до корупційних дій, а коли сама система дискримінує жінок. Наприклад, Токійський медичний

¹² Goetz A. M., Jenkins R. Reinventing Accountability. Making Democracy Work for Human Development. *SpringerLink*. URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230500143>

¹³ Hossain N., Musembi C. N., Hughes J. Corruption, Accountability and Gender: Understanding the Connections. *UNDP*.

URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Corruption-accountability-and-gender.pdf>

¹⁴ Gender and Corruption. *Sida*. URL: <https://cdn.sida.se/publications/files/-gender-and-corruption.pdf>

університет у 2018 році потрапив у скандал, коли спеціально занижував бали жінкам при вступному іспиті. Причина полягала як і в традиційності уявлень про гендерні ролі в японському суспільстві, так і неправомірних вигодах (хабарях), які отримували представники університету від батьків, аби забезпечити вступ їхньому сину (зважаючи на високий конкурс до навчального закладу)¹⁵.

Ці два приклади дають зрозуміти, що закріплена на законодавчому рівні «рівність всіх» не надає достатнього захисту прав та можливостей жінок у сучасному світі. Важливо робити акцент саме на положенні жінок та особливому захисту їх прав, насамперед зараз, коли йде активна розмова щодо «сексуальної корупції».

Хелен Ліндберг і Хелена О. Стенсьоти¹⁶ наводять наступне визначення цього терміну: «сексуальна корупція передбачає використання сексу і людського тіла як корупційної валюти». Дане формулювання акцентує увагу на тому моменті, що предметом корупційного правопорушення може бути не лише щось матеріальне (гроші, акції, коштовності тощо), але й послуги. Однак, суттєва різниця полягає у тому, що більшість законодавств притягують до відповідальності за корупційне правопорушення обидві сторони, тобто того, хто вимагав неправомірну вигоду, і того, хто зголосився її надати. Відповідно, у кейсах з «сексуальною корупцією» це дуже хибний підхід. У випадках сексуального насилля такий порядок не може застосовуватися, адже по факту він зводиться до фіктімблеймінгу або простіше кажучи звинувачення жертви, яка і так є постраждалою стороною у скоєному злочині. Частково це можна вважати причиною, чому криміналізацію «сексуальної корупції» важко втілити на практиці, особливо у країнах, де немає сталого механізму захисту жертв насилля.

¹⁵ Медуніверситет у Японії вибачився за те, що занижував жінкам бали. *BBC Ukraine*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45110075>

¹⁶ Lindberg H., Stensöta H. O. Corruption as Exploitation: Feminist Exchange Theories and the Link Between Gender and Corruption. *Research Gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/324031942_Corruption_as_Exploitation_Feminist_Exchange_Theories_and_the_Link_Between_Gender_and_Corruption

Оскільки корупція існує в багатьох різних контекстах, жінки часто змушені отримувати послуги в обмін на сексуальні послуги. За даними ООН¹⁷, у Канаді, наприклад, імміграційний суддя-чоловік, якому було доручено надати корейській жінці статус біженки, погрожував відхилити її заяву, якщо вона не вступить з ним у сексуальний зв'язок. У свою чергу, працівник суду в Танзанії змусив підлеглу жінку спати з ним, щоб та могла отримати оплату понаднормової роботи. Розслідування показало, що керівник був інфікований ВІЛ і заразив усіх своїх співробітниць. Тобто, питання «сексуальної корупції» актуальне як для вже встановлених демократій, так і для менш розвинутих країн.

Саме тому, випадки «сексуальної корупції» траплялися і в Україні. Адвокатка Центру «Жіночі перспективи» Галина Федькович поділилася деталями справи однієї з жінок, яка звернулася за допомогою. Ситуація була наступна: протягом 6 місяців (строк укладання трудового договору) керівник установи прямим текстом вимагав інтим для продовження трудової співпраці. У зв'язку з тим, що жінку було звільнено, договір не було продовжено. Жінка була готова звертатись до правоохоронних органів та навіть знайшла інших жертв, адже вона не перша зіткнулась з вимаганнями сексу з боку керівника. За її заявою була порушена кримінальна справа, але інші свідки (колишні колеги) за деякий час відмовилися давати свідчення, оскільки далі продовжували працювати в колективі, тому справа затяглася. Після знаходження нового місця працевлаштування жінка не хотіла продовжувати витрачати сили на цю справу¹⁸.

Інший приклад розказує історію про сексуальну корупцію у вищому навчальному закладі. Викладач просить дівчину зайти до завідуючого кафедри аби той міг поставити залік. Завкафедри намагався затягнути дівчину в сауноу при спорткомплексі для надання сексуальних послуг. На щастя, ситуації вдалося

¹⁷ Корупція і гендерні аспекти. *UNODC*. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_8_Corruption_and_Gender.pdf

¹⁸ Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhizn_tag/koruptcia-ta-genderna-nervnst_n4218/

уникнути¹⁹. Проте, табуованість теми сексуального насилля та корупції в Україні залишається доволі високою, що не дає можливості створити механізм захисту та покарання в сучасних умовах.

Отже, питання сексуальної корупції та гендерно обумовлених наслідків корупції вертає нас до вищезгаданої тези: для протидії корупції необхідно вживати паралельних заходів для просування гендерної рівності та боротьби з корупцією з врахуванням гендерного аспекту. Важливо говорити про те, що корупція має більший вплив на соціально незахищені групи населення та впроваджувати політики для покращення ситуації.

¹⁹ Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhizn_tag/koruptcia-ta-genderna-nervnst_n4218/

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА КРАЩИХ ПРАКТИК ЩОДО МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЇ НА ГЕНДЕР

2.1. Практика інститутів ЄС щодо гендерного виміру корупції

Якщо у першому розділі було прослідковано зв'язок між гендером та корупцією та шлях дослідження цього питання, то зараз більше уваги буде приділено регулюванню або простіше кажучи, які законодавчі норми мають існувати для зменшення негативного впливу корупції на гендер.

Насправді, наскільки б це питання не було актуальним з ним не поспішають боротися, навіть якщо мова йде про політики в Європейському Союзі або інших розвинених демократіях. Саме тому, зараз варто зупинитися на питанні як взагалі приймаються закони та політики в Європейському Союзі.

Першочергово Європейська Комісія оцінює потенційні економічні, соціальні, екологічні впливи або ризики, які може принести «нововведена» політика. Вся ця інформація викладається у звіті під назвою «оцінка впливу». До цього процесу також долучаються громадські організації, національні органи влади, бізнес, а також профільні експерти. За національними парламентами залишається право висловити свої застереження, за умови, що на їхню думку певне питання краще врегулювати на національному рівні, а не на рівні ЄС.

Опісля пропозиція подається Європейському парламенту. Далі відбувається процес подання правок та узгодження позицій/тексту між Європейською Комісією, Європейським парламентом та Радою Європейського Союзу. Якщо три інституції не дійшли згоди щодо спільного остаточного тексту, то відбувається друге читання.

Пропозиція стає законом, коли Європейський Парламент і Рада ЄС погоджують спільний текст, і він публікується в Офіційному віснику ЄС²⁰.

²⁰ How EU policy is decided. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/how-eu-policy-decided_en#:~:text=A%20proposal%20is%20adopted%20into,in%20the%20EU's%20Official%20Journal.

Загалом процес погодження та прийняття певної норми є доволі довготривалим і може займати 2-3 роки. Тобто процес нових законодавчих актів у ЄС є непростим, проте добре структурованим. За рахунок існуючих запобіжників, відсутня вірогідність того, що новоприйнята норма піде на шкоду. Проте, певний мінус все таки полягає у неможливості точкового та швидкого реагування на певні ситуації, які в подальшому можуть призводити до криз. У таких випадках, легше і хутчіше буде, якщо країни члени Європейського Союзу відреагують на національному рівні з урахуванням власних інтересів.

Після наведеного вище короткого пояснення про законодавчу процедуру в ЄС, стає зрозуміло, що доволі «свіжа» теорія про зв'язки гендеру та корупції перебуває лише на перших стадіях врегулювання цього питання в ЄС та шлях створення відповідних політик щодо зменшення негативних наслідків корупції на гендер тільки починається.

Проте, все ж таки варто спробувати вивести основні політичні тенденції, на яких акцентують увагу в Європейському Союзі для врегулювання цієї проблеми.

Європейський парламент у лютому 2022 року випустив Рекомендації Раді ЄС та Віце-президенту Комісії/Високому представнику ЄС із закордонних справ і політики безпеки щодо корупції та дотримання прав людини²¹ (далі у тексті – Рекомендації). У Рекомендаціях звертається увагу на гендерний вимір корупції, а саме зазначається на що саме варто зробити акцент при розробці політик. Проаналізуємо два важливих уривки:

«1. Відзначити, що корупція посилює гендерну нерівність і впливає на ступінь дотримання та захисту прав жінок; сприяти гендерній інтеграції та різноманітності в антикорупційних заходах, як це рекомендовано Управлінням ООН з наркотиків і злочинності, а також оцінювати гендерні аспекти корупції та її диференційований вплив; вирішувати питання впливу корупції на права жінок

²¹ European Parliament recommendation of 17 February 2022 to the Council and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy concerning corruption and human rights (2021/2066(INI)). *eur-lex.europa.eu*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0042>.

і забезпечувати обізнаність жінок про свої права з метою зменшення їхньої вразливості до корупції; враховувати зв'язок між торгівлею людьми та корупцією.

...

3. Визнати сексуальне вимагання як форму корупції; розробити програми допомоги жертвам сексуального вимагання, особливо екстремальною гендерно-специфічною формою корупції, в якій людське тіло є валютою; збирати дані для вимірювання поширеності вимагання, ухвалити правові рамки та інструменти для адекватного реагування на випадки сексуального вимагання та покарання за нього, а також просувати ці кроки на багатосторонніх форумах»²².

Якщо перша частина особливо не викликає питань та проблем, то у другій вони вже виникають. Сексуальне вимагання частково описувалася у Розділі 1 цієї роботи у частині роз'яснення терміну «сексуальна корупція», проте деякі доповнення варто зробити і у цій частині.

Як зазначає Transparency International у своєму дослідженні «Гендерна корупція на робочому місці в Руанді», «сексуальна корупція» трапляється частіше у приватному секторі, ніж у державному²³. Це певним чином ускладнює інституційний контроль, адже по факту держава не має права безпосередньо втручатися у справи ринку, а лише може регулювати певні відносини. Тому запровадження ефективних механізмів у приватному секторі, все одно покладається та залежить від добросовісності власника чи правління.

У цій же роботі Transparency International виділила п'ять видів «сексуальної корупції» на робочому місці, серед яких:

- сексуальні висловлювання з боку керівника до працівників/-ць;
- сексуальне вимагання з боку керівництва до працівників/-ць аби ті отримали доступ до різних послуг;

²² European Parliament recommendation of 17 February 2022 to the Council and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy concerning corruption and human rights (2021/2066(INI)). *eur-lex.europa.eu*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0042>.

²³ Gender Based Corruption at the Workplace in Rwanda. *TIRwanda*. URL: https://www.tirwanda.org/IMG/pdf/gbc_report.pdf.

- вимагання/отримування сексуальних послуг для збільшення доступу до можливостей, наприклад, просування по кар'єрній драбині;
- відмова в доступі до певних переваг через те, що працівник/-ця відмовилася від сексуальної пропозиції²⁴.

Ці дані є важливими як відправна точка і опора для того, що на законодавчому рівні можна вписати у термін «сексуальну корупцію». Також у дослідженні Transparency International звертають увагу на проблему блокування доступу до послуг/можливостей, яке спричинене уявленням про те, що жінки не піддаються корупції. Така форма дискримінації, є нічим іншим як гендерно-зумовленою формою корупції, або ж точніше кажучи зловживання службовим (керівним) становищем.

Загалом, Рекомендації Європейського парламенту охоплюють основні та найважливіші аспекти питання гендеру та корупції, проте для більше глибокого аналізу варто звернути увагу і на інші міжнародні документи, які розглядають проблему гендеру та корупції.

2.2. Рекомендації міжнародних організацій щодо зменшення негативного впливу корупції на гендер

Розпочнемо зі Звіту про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції (далі у тексті – GRECO) авторства Гелени Лішучової²⁵. GRECO є органом Ради Європи щодо здійснення антикорупційного моніторингу. Він допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній політиці, спонукаючи до проведення необхідних законодавчих, інституційних та практичних реформ. GRECO також забезпечує платформу для обміну найкращими практиками у сфері запобігання та виявлення корупції²⁶. Саме тому, висвітлення питання гендеру та корупції на такому рівні є важливим знаком про

²⁴ Gender Based Corruption at the Workplace in Rwanda. *TIRwanda*. URL: https://www.tirwanda.org/IMG/pdf/gbc_report.pdf.

²⁵ Gender dimensions of corruption. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16806cd01e>

²⁶ What is GRECO?. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco>

усвідомлення цієї проблеми та початком для вжиття заходів щодо запобігання та зменшення негативного впливу корупції у суспільному житті країн-членів GRECO.

У звіті акцентується увага на наступних моментах²⁷:

1. Гендерний нейтралітет або сліпота були прийнятними у минулому, проте перестали бути такими враховуючи положення та поведінку чоловіків та жінок у суспільстві. Саме тому, важливо визнавати цю різницю та впроваджувати окремі норми. Проте, це не кінцева мета, а лише метод на шляху до гендерної рівності.

2. Робота GRECO відображає багатогранний підхід Ради Європи і спрямована на просування гендерної рівності. Це основа, на якій GRECO вивчає потенційні гендерні виміри корупції. Вивчення гендерних аспектів корупції та приділення пильної уваги до цієї сфери має сенс в рамках існуючих повноважень GRECO. Тобто, це відображення певного зобов'язання GRECO до реагування на цю проблему.

3. GRECO призначила «доповідача з гендерних питань», який має забезпечити висвітлення гендерних питань в рамках організації на різних етапах роботи органу.

4. Необхідно зібрати дані та провести більш детальний аналіз гендерних аспектів корупції, виявити прогалини в доказовій базі, розглянути, як антикорупційні стратегії можуть включати гендерну перспективу на національному рівні.

5. Існує потреба у розширенні визначення корупції, включивши до нього сексуальне вимагання. Вона має бути виведена в «окрему сферу корупції».

6. Більшість країн GRECO здійснюють або можуть здійснювати розподіл даних про кримінальні правопорушення за статтю, проте вони рідко включають гендерний вимір у антикорупційну стратегію/політику.

7. GRECO заохочує свої держави-члени підвищувати обізнаність громадськості про негативні наслідки корупції, і в своїх рекомендаціях за

²⁷ Gender dimensions of corruption. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16806cd01e>

результатами попередніх раундів оцінювання GRECO просила держави-члени провести дослідження з метою виявлення певних сфер ризику. Таким чином, не важко уявити, що держави-члени можуть включати і заохочувати гендерну перспективу в дослідженнях і в роботі такого характеру.

Також у Звіті про гендерний вимір корупції наводиться декілька хороших практик низки країн-членів GRECO, які варто взяти до уваги:

1. У Румунії розроблявся законопроект про фінансування партій, який передбачає, що партії які отримують державні гранти за просування жінок у виборчих списках, повинні витратити +10% від цих грантів на жіночі організації.

2. Як хорошу практику відзначили й українське дослідження про Гендерні аспекти корупції у вищій освіті в Україні²⁸.

3. У свою чергу, GRECO також рекомендує взяти до уваги приклад Ісландії, яка випустила Аналіз звіту Спеціальної слідчої комісії Альтинга (парламент Ісландії – примітка авторки) з гендерної точки зору²⁹. Він включає обговорення значення корупції в ісландському контексті та розглядає її з гендерної точки зору.

4. Визнання за хорошу практику отримала й Албанія за звіт УНЗ ООН «Корупція в Албанії: хабарництво з точки зору населення»³⁰, який містить дані з розбивкою за статтю.

5. Північна Македонія провела конференцію «Роль жінок у процесі правових та економічних реформ у Північній Македонії»³¹, за результатами якої було опубліковано збірник матеріалів за підтримки німецького уряду GTZ.

²⁸ Kokha V. Gender aspects of corruption in higher education of Ukraine. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccddf>

²⁹ Einarsdóttir T., Pétursdóttir G. M. An analysis of the report of Althing's Special Investigation Commission from a gender perspective. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16806ccff4>

³⁰ Corruption in Albania: bribery as experienced by the population. *UNODC*. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Albania_corruption_report_2011_web_small.pdf

³¹ Role of Women in Legal and Economic Reform in Macedonia. *eastregion.mk*. URL: <https://eastregion.mk/en/2009/06/26/role-of-women-in-legal-and-economic-reform-in-macedonia/>

6. Австрія зробила дослідження в рамках внутрішнього аудиту, виявлення та запобігання шахрайству з метою вивчення можливого зв'язку між гендером (тобто гендерним складом робочих груп, команд або підрозділів) та ймовірністю корупції³².

Окремо, варто зазначити про приклад Австрії, яка єдина з держав-членів GRECO, розробляла антикорупційну стратегію з урахуванням гендерного виміру.

Більш того, в Опитувальнику до 5 раунду оцінювання GRECO у багатьох пунктах робиться акцент на додаванні по можливості гендерно орієнтованих даних щодо різних вимірів корупції³³. Також, варто звернути увагу, що 5 раунд оцінювання присвячений аналізу повноваженням та дотриманням цих повноважень вищими посадовими особами або більш вживаний термін в українському суспільстві – політично значущих осіб (від англ. PEP – public exposed persons; примітка авторки). На цьому важливо зацентувати увагу, адже наявність та збір цих емпіричних даних, по-перше, продемонструє конкретні проблемні з гендерної точки зору на корупцію, а по-друге допоможе у теоретичних засадах вивчення зв'язку гендеру та корупції, а саме у частині пошуку розгадки до питання чи дійсно жінки менш корумповані за чоловіків або ж причина у вибудованих інституціях.

Проблема гендерного виміру корупції підіймається і в дискусійній статті «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)³⁴. Першочергово у статті робиться акцент на більшій вразливості жінок до корупції в освітній сфері, під час отримання соціальних послуг, в умовах вимушеної міграції у зв'язку зі збройними конфліктами та/або гуманітарними місіями. Згадується відомий кейс з Панамськими документами (витік 11,5

³² Kopetzky M. Research Project Gender & Corruption: Has gender-mix a potential influence on corruption in the job environment?. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/09000016806ccddb>

³³ Fifth Evaluation Round Questionnaire1 Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. *GRECO*. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168070cf7d>

³⁴ Gender and corruption: what do we know? A Discussion Paper. *OSCE*. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/507569.pdf>

мільйонів документів щодо власників офшорних рахунків по всьому світу у 2016 році – примітка авторки) та на його прикладі пояснюється, яким чином пов'язані гендер і корупція. Логіка доволі проста: наявність офшорного рахунку – це ухиляння від сплати податків у свій державі, а в свою чергу ці несплачені податки могли піти на розбудову соціальної сфери та забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків³⁵.

Важливим моментом цієї дискусійної статті ОБСЄ є визначення 3 характеристик «сексуальної корупції», а саме:

- наявність зловживання владою;
- обмін послугами за винагороду;
- вимагання ґрунтується на психологічному примусі, а не на фізичній силі³⁶.

Варто зазначити, що надання таких ознак не є правовим визначенням, а просто описує суспільне явище. Проте, тим не менш, це вже надає певних рамок та полегшує процес інтеграції цього терміну в національне законодавство кожної з країн, а також відокремлює його від сексуального та гендерно-зумовленого видів насилля.

Так само, як і GRECO, ОБСЄ помічає нестачу статистичних даних у сфері дослідження гендеру та корупції, тому закликає до їхнього збору та диференціації даних за ознакою статі. Спільною рисою обох документів є також виведення хороших практик для посилення вивчення та боротьби з корупційно зумовленими явищами гендерної нерівності.

ОБСЄ також надає наступні поради³⁷:

1. Щодо освітньої сфери: адаптувати Індекс доброчесності освітніх систем (примітка авторки: INTES – методологія оцінки корупційних ризиків в освітньому секторі) для висвітлення специфічних гендерних аспектів корупції та створення інструментів для її подолання;

³⁵ Capraro C., Rhodes F. Why the Panama Papers are a feminist issue. *Open Democracy*. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/why-panama-papers-are-feminist-issue/>

³⁶ Gender and corruption: what do we know? A Discussion Paper. *OSCE*. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/507569.pdf>

³⁷ Там само

2. Щодо публічних закупівель: запровадження гендерно-орієнтовних закупівель для підсилення жіночого підприємництва та, як наслідок, можливе зниження рівня корупції (залежить від контексту кожної країни), за рахунок більш підзвітного, прозорого та відкритого для участі всіх зацікавлених сторін процесу публічних закупівель.

3. Щодо державної служби: ПРООН на основі розробленої методології, проводить опитування держслужбовців щодо гендерних наслідків корупції. Результати опитування можуть бути використані для реформування державного управління з урахуванням гендерних аспектів та надання послуг, вільних від корупції.

4. Щодо «сексуальної корупції»: визначити на законодавчому рівні покарання за «сексуальну корупцію». Використання широких формулювань при визначенні поняття корупція як, наприклад, у Великій Британії використовується «інші вигоди», не є прийнятним. Перш за все, це гендерно нейтральне законодавство, про проблематику, якого вже зазначалося. По-друге, у суді важко посилатися на «іншу вигоду» під час розгляду справи і апелювати до того факту, що «сексуальна корупція» мала місце саме згідно цієї норми. Саме тому, кращою практикою є приклад Румунії з конкретно прописаною кримінальною відповідальністю за «сексуальну корупцію». Також, важливо забезпечити, щоб законодавство не допускало можливості переслідування жертв.

Проте, окремо в цій роботі ОБСЄ надає рекомендації для країн-членів, які варті розгляду та імплементації, для зменшення корупційно-гендерної залежності³⁸:

- Підвищити обізнаність щодо гендерно-зумовлених форм корупції у громадян. Наприклад, про негативні наслідки «сексуальної корупції», як вона проявляється у нестабільних і постраждалих від військових конфліктів державах, у сфері безпеки кордонів, а також під час міграції та торгівлі людьми;
- Збір даних щодо корупції з гендерною розбивкою;

³⁸ Gender and corruption: what do we know? A Discussion Paper. OSCE. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/507569.pdf>

- Створення гендрно-чутливих антикорупційних програм та ефективних механізмів для викривачів корупції;
- Приділяти окрему увагу для висвітлення цього питання та більш посиленого захисту серед національних меншин, зокрема ромської меншини;
- Заохочення та підтримка жінок в антикорупційних органах;
- Підвищення підзвітності шляхом цифровізації та діджиталізації процесів (усунення людського фактору, де можливо).

Проблематику зв'язку гендеру та корупції висвітлює і Парламентська асамблея Ради Європи³⁹. У своєму документі Парламентська асамблея звертає увагу на дослідження Маарії Сеппаненої та Пекки Віртанени, в якому запропоновано метод дослідження гендерних аспектів корупції шляхом інтеграції ситуаційного аналізу корупції в конкретних секторах станом на зараз з аналізом гендеру та рівня бідності. Проте, цінність цієї роботи полягає у важливому нагадуванні, що до гендерної рівності варто прагнути не лише *de-jure*, але й *de-facto*, а запровадження гендерно-орієнтованих антикорупційних стратегій може стати одним з механізмів у досягненні мети.

Якщо антикорупційні ініціативи не супроводжуватимуться цілеспрямованими спробами залучити жінок, гендерні наслідки корупції навряд чи будуть виявлені та подолані. Національні механізми моніторингу повинні бути більш гендерно чутливими за рахунок залучення більшої кількості жінок, визначення видів корупції, які в першу чергу впливають на жінок, та шляхом запровадження механізмів підзвітності, які враховують всі ці аспекти.

Наостанок надаються рекомендації, як національні парламенти можуть зробити свій внесок у цій сфері, зокрема⁴⁰:

- забезпечити участь жінок у розробці політик та програм, які регулюють розподіл ресурсів та доступу до послуг;

³⁹ Gender dimensions of corruption Background: document prepared by the secretariat. *assembly.coe*. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/PRO/Pdf/DocsAndDecs/2014/AS-PRO-INF-2014-07-EN.pdf>.

⁴⁰ Там само

- провести дослідження та вивчити взаємозв'язок між гендером та корупцією;
- поєднати цілеспрямовані антикорупційні політики із зусиллями щодо розширення прав і можливостей жінок в управлінні;
- сприяти активній участі жінок у політичному житті;
- забезпечити реальність рівних можливостей доступу до органів влади на всіх рівнях;
- створити робочі групи та проводити заходи для підвищення обізнаності про гендерний вимір корупції;
- налагодження партнерства з міжнародними організаціями, науковцями, неурядовими організаціями та іншими для подальшого вивчення цього питання.

Як можна було помітити більшість рекомендацій повторюються в різних документах. Саме тому, зараз необхідно визначити найпопулярніші тенденції, до яких варто дослухатися під час розробки політики (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Підсумки рекомендацій

Документ	Рекомендація
<ul style="list-style-type: none"> • Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції • «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) <ul style="list-style-type: none"> • Парламентська асамблея Ради Європи 	Вивчення взаємозв'язку гендеру та корупції у вашій країні
<ul style="list-style-type: none"> • Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції • «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)	Розробка антикорупційної стратегії з урахуванням гендерних відмінностей

<ul style="list-style-type: none"> • Рекомендації Раді ЄС та Віце-президенту Комісії/Високому представнику ЄС із закордонних справ і політики безпеки щодо корупції та дотримання прав людини • Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції • «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 	<p>Боротьба з гендерно-зумовленими формами корупції</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Рекомендації Раді ЄС та Віце-президенту Комісії/Високому представнику ЄС із закордонних справ і політики безпеки щодо корупції та дотримання прав людини • Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції • «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) • Парламентська асамблея Ради Європи 	<p>Проведення освітніх заходів на тематику гендерних форм корупції</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції • «Гендер та корупція: що нам відомо?» Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) • Парламентська асамблея Ради Європи 	<p>Підвищення кількості жінок у державних органах, включно з тими, що спрямовані на антикорупційну діяльність</p>

Стосовно останнього пункту варто зазначити, що цей захід не варто сприймати як той, що матиме пряму дію на зменшення корупції, а скоріше як той, що буде

забезпечувати рівність можливостей жінок та чоловіків. Тобто дана рекомендація якраз відповідає за непрямий зв'язок про який наголошувалося раніше: аби зменшити рівень корупції, необхідно вживати заходи гендерного спрямування та навпаки.

Отже, як видно з рекомендацій різних організацій вони часто повторюються проте, держави не особливо поспішають їх втілювати у життя. Питання негативних наслідків корупції на гендер та боротьби з ними все ще залишається недостатньо висвітленим для активної превенції зі сторони органів влади.

2.3. Кращі практики у політиці по боротьбі з гендерно-зумовленими формами корупції

Проведений у минулому підрозділі аналіз законодавства ЄС та рекомендацій міжнародних організацій щодо питання гендеру та корупції надало підґрунтя для розуміння того як вибудовувати політику за цим напрямком. Саме тому, на даному етапі необхідно більш детально розглянути «хороші практики» інших країн для формування рамки щодо того, що варто адаптувати в українське суспільство, а що ні.

Якщо брати до увагу загальну рамку з пропозиціями щодо ефективних політик для зменшення негативних наслідків корупції на гендер, то варто розпочати зі згаданого раніше модуля ООН «Корупція та гендер»⁴¹. У документі надаються конкретні пропозиції до політик, які можна імплементувати:

1. Інтегрування гендерно-орієнтованих підходів до кожного етапу політичного процесу, включно з розробленням, реалізацією, моніторингом та оцінюванням політик.

Така практика покриває одразу два проблемних моменти: щодо вивчення сфер, де існують негативні наслідки корупції на гендер та одразу закладає основу для їхнього зменшення. Адже для включення гендерно-орієнтованих

⁴¹ Корупція і гендерні аспекти. UNODC. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_8_Corruption_and_Gender.pdf

підходів в політику першочергово необхідно дослідити дане питання для виявлення сфер, де дійсно існує потреба у вживанні певних заходів.

2. Підвищення якості надання соціальних послуг.

Як наголошувалося раніше, жінки більше споживають та залежать від соціальних послуг. Саме тому, державі варто забезпечувати відповідну їхню якість для запобігання корупції. Наприклад, створювати належну кількість місць для дітей у дитячих садочках та школах, аби зникла необхідність у наданні неправомірної вигоди аби влаштувати дитину в таку установу та мати змогу спокійно повернутися на роботу. Варто зазначити, що цей приклад демонструє ось цей взаємозв'язок між корупцією та її впливом на можливості жінок.

3. Проведення інформаційних кампаній для жінок.

Відсутність даних щодо певної проблеми частіше означає не те, що певне явище не трапляється, а те, що люди необізнані щодо нього або нормалізують його у суспільстві. Саме тому, важливо доносити до громадян/-ок, що певні соціальні явища не є нормою, і надавати інформацію щодо того, куди можна звернутися з певною проблемою.

4. Залучення жінок до розробки політик.

У цьому випадку все доволі просто, адже для подолання певної проблеми, варто в першу чергу варто вислухати всі заінтересовані сторони.

5. Розробка соціальної політики спрямованої на розширення прав та можливостей жінок.

Створення нових можливостей на ринку праці, наприклад, надання грантів для відкриття бізнесу жінками.

Знову ж таки варто нагадати, що посилення гендерної рівності зменшує негативні наслідки корупції на гендер. Моніка Баур, Ніколас Шаррон і Лена Венгнерюд провели дослідження 20 країн Європейського Союзу, і в результаті отримали докази того, що включення жінок до місцевих представницьких

органів зменшує рівень корупції⁴². Дане дослідження відповідає на питання чому важливо саме мати гідну репрезентацію на місцеву рівні і чому це більш ефективно, ніж збільшення представництва жінок у національних парламентах.

Якщо національні парламенти відповідають за загальну законодавчу рамку, то місцеві органи самоврядування мають змогу реалізовувати конкретні політики. У випадку Бразилії, коли жінка стала мером столиці, вона почала просувати по кар'єрній драбині інших жінок паралельно заохочуючи до викриття корупційних практик на локальному рівні⁴³. Це поклало початок для переформування еліти. Тобто жінкам було надано доступ до закритих внутрішніх владних кіл та процесу ухвалення рішень.

Втілення таких ініціатив та практик «знизу» є дуже хорошим фундаментом⁴⁴, адже напряду відображає потреби громадян та одразу знаходить шлях їх виправлення. Проте, навряд чи, така схема спрацює в Україні. Основна проблема полягає в тому, що на місцевому рівні, кожна громада має свою еліту з власною ексклюзивією щодо жінок, тому проникнути в неї іноді може бути ще важче. Саме тому, зміни «зверху» або від громадянського суспільства більш притаманні українському суспільству. Проте, перед їхньою дійсною імплементацією варто провести дуже добру адвокаційну та рекламну кампанію.

Для того щоб вивести дійсно ефективну антикорупційну політику, яка буде зважати на гендерну нерівність Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) радить зробити наступні кроки:

1. Збір якісних даних щодо взаємодії гендерної динаміки з антикорупційною діяльністю (у контексті підзвітності, прозорості та владних структур);

⁴² Bauhr M., Charron N., Wängnerud L. Exclusion or interests? Why females in elected office reduce petty and grand corruption. URL: <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1475-6765.12300>

⁴³ The time is now: addressing the gender dimensions of corruption. UNODC. URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2020/THE_TIME_IS_NOW_2020_12_08.pdf

⁴⁴ Merkle O. Mainstreaming gender and human rights in anti-corruption programming. URL: <https://www.u4.no/publications/mainstreaming-gender-and-human-rights-in-anti-corruption-programming.pdf>

Являє собою певний моніторинг того, який вплив корупція має на життя жінок в країні. Це допоможе відстежувати конкретні виклики та слабкі місця в системі, які мають бути посилені.

2. Поширити гендерну політику на всі можливі сфери;

Основою на даних моніторингу, можна виявити сфери суспільного життя, які не враховують гендерне питання у своїх політиках та розробити план дій щодо переформування політики у гендерно-чутливе русло.

3. Забезпечити проведення навчання щодо боротьби з корупцією з акцентом на гендерну проблематику для державних службовців;

Цей пункт націлений на підвищення обізнаності посадовців у питанні гендерної нерівності та корупції з метою подальшої імплементації гендерного аспекту в політики.

4. Прийняти гендерно-чутливу політику щодо викривачів;

Враховуючи важливість інституту викривачів, варто забезпечити момент, аби жінки не боялися втрати роботи, родини або інших соціально важливих речей через повідомлення про порушення антикорупційного законодавства.

Звісно, ці паради носять загально рекомендаційний характер, адже формувалися UNODC з розрахунком на поширення у всіх країнах-членах ООН. Зважаючи на етичний універсалізм порад від міжнародних організацій, варто пам'ятати, що вони є загальною рамкою, якої необхідно дотримуватися, проте не забувати про культурний контекст та особливості кожної країни під час імплементації.

Наприклад, Індонезія домоглася збільшення гендерного представництва в органах місцевої влади через створення мережі жінок проти корупції⁴⁵. Гана, у своєму національному контексті, почала свою боротьбу через підвищення рівня обізнаності щодо того яким чином корупція впливає на жінок та створили

⁴⁵ The time is now: addressing the gender dimensions of corruption. *UNODC*. URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2020/THE_TIME_IS_NOW_2020_12_08.pdf

систему гендерно-чутливих публічних закупівель⁴⁶. Ці кейси відповідають на питання, що може бути відправною точкою для розбудови антикорупційної політики з акцентом на гендерну нерівність. Якщо суспільству необхідно провести додаткову інформаційну кампанію аби підняти та загострити проблему в політиці країни, то варто йти шлях Гани. Якщо суспільство вже «дозріло» до дій, то варто створювати мережу на противагу існуючій еліті для початку дій як це було в Індонезії.

Однак, якщо узагальнити ці практики, видно, що вони спрямовані на гендерну інтеграцію в антикорупційну діяльність. Катя Рангсібек у своїй роботі демонструє, що для досягнення гендерної рівності варто застосовувати гендерно-інтегрований підхід з постійним моніторингом для кожного суспільного сектору життя⁴⁷. Це допоможе з адаптуванням загально універсалістських порад від міжнародних організацій та хороших практик інших у контекст країни.

Отже, приклади різних держав ще раз довели тезу щодо того, що варто розробляти власний шлях у інтеграції міжнародних рекомендацій. Саме тому подальшим кроком буде спроба розібратися з питанням на якій стадії зараз перебуває проблема гендеру та корупції в Україні та обрати найкращий шлях до мінімізації негативних наслідків корупції на гендер.

⁴⁶ The time is now: addressing the gender dimensions of corruption. *UNODC*. URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2020/THE_TIME_IS_NOW_2020_12_08.pdf

⁴⁷ Gender Mainstreaming and Mentoring in APEC Anti-Corruption Agencies. *APEC*. URL: https://www.apec.org/docs/default-source/publications/2021/12/gender-mainstreaming-and-mentoring-in-apec-anti-corruption-agencies/221_act_gender-mainstreaming-and-mentoring-in-apec-anti-corruption-agencies.pdf?sfvrsn=8dc9eb3d_2

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМАТИКА ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Стан проблеми гендеру та корупції в Україні

На даному етапі варто звернути увагу на чинні дослідження гендеру та корупції в Україні. Стаття «Корупція та гендерна нерівність. Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків?»⁴⁸ представляє доволі цікаві данні. Першочергово автори статті звертають увагу на різницю у сприйнятті корупції. 52.2% чоловіків у порівнянні з 58.4% жінок вважають корупцію найбільшою проблемою українського суспільства. Так само у статті наголошується, що в Україні наявна тенденція, що жінки залишаються більш уразливими у сферах соціальних послуг, сфери зайнятості, прийняття рішень та політичного представництва.

Це пов'язано з декількома факторами роль, яких особливо зростає в Україні:

1. У більшості суспільств гендерні норми передбачають переважну відповідальність жінок за виконання сімейних обов'язків, пов'язаних із піклуванням про дітей, хворих та літніх осіб;
2. Жінки мають значно більші потреби в доступі до медичних послуг, зумовлених їх репродуктивною функцією;
3. Маючи нижчі, ніж чоловіки, доходи, жінки переважають у складі малозабезпеченого населення та стикаються з вищими ризиками бідності.

Тобто в основному, жінки стикаються з корупцією за рахунок покладених на них гендерних ролей. Саме тому, коли мова заходить про корупцію в діловому секторі, жінки рідше стикаються з цим явищем, ніж чоловіки. Адже ситуація розвивається таким чином, що жінки зіштовхуються з гендерними стереотипами, які недооцінюють ділові якості жінок та їх перспективи в бізнесі, при спробах відкрити бізнес або при початку підприємницької діяльності. Коли мова йде про прояви дискримінації на робочому місці, то жінки найчастіше стикаються з: упередженим ставленням при працевлаштуванні, нижчою оплатою праці при

⁴⁸ Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhizn_tag/koruptcia-ta-genderna-nervnst_n4218/

виконанні однієї й тієї самої роботи як і чоловіки, та недостатньою представленістю жінок у бізнесі. За рахунок штучно створених соціальних обмежень у веденні підприємницької діяльності, жінки вимушені частіше звертатися до державних центрів зайнятості аби знайти роботу. Таким чином, відбувається повернення до тези, що жінки частіше звертаються до соціальних служб за послугами. Саме тому, на цю проблему необхідно звернути увагу в першу чергу.

Більш того, в умовах корумпованого суспільства неспроможність судової системи захистити права вразливих категорій населення сприяє відтворенню упередженого ставлення та посилює вразливість жінок перед дискримінацією. Маючи обмежений доступ до ресурсів, жінки не завжди можуть дозволити собі скористатися послугами кваліфікованих юристів, аби протистояти у судових позовах відповідачам, які використовують корупційні зв'язки на власну користь. На все це також накладається, неефективна судова система в Україні із затягуванням судового процесу.

Також у статті Корупція та гендерна нерівність. Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків?»⁴⁹ видно, що відповіді на питання «Чому люди не повідомляють про випадки корупції?» різняться залежно від статі респондента: для чоловіків найбільшою проблемою для неповідомлення про вчинення корупційних дій є невіра у зміни та страх звинувачень у надаванні неправомірної вигоди; у той час як жінки більше переживають за наслідки та впевнені в складнощах довести справу до кінця.

Для кращого розуміння цієї тези варто звернутися до дослідження, яке провела М. Фернанда Рівас⁵⁰. За його результатами було встановлено, що жінки є набагато схильнішими поводити себе опортуністично, тобто брати неправомірну вигоду і при цьому не надавати відповідних послуг. При цьому чоловіки частіше, ніж

⁴⁹ Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhzn_tag/koruptcia-ta-genderna-nervnst_n4218/

⁵⁰ Rivas M. F. An experiment on corruption and gender. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8586.2012.00450.x>

жінки, дають великі суми грошей у вигляді неправомірної вигоди. У випадку, якщо державним службовцем є чоловік, тоді і чоловіки, й жінки пропонують та надають йому неправомірну вигоду у більшому розмірі, ніж у ситуації, якщо державним службовцем є жінка. У висновках Рівас наголошує на важливому моменті: підвищення присутності жінок у владі та в складі трудових колективів може сприяти руйнуванню корупційних мереж у короткостроковій, а, можливо, й у довгостроковій перспективі. Тобто, збільшення жінок при владі не є автоматичною панацеєю для зменшення рівня корупції, адже кількість корупційних практик зменшиться не за рахунок того, що жінки не беруть неправомірну вигоду, а тому що вони можуть стати елементом, який знищує існуючу корупційну мережу (детальніше ця теза розкривається у Розділі 1 цієї роботи – примітка авторки).

Друга праця, якій хотілося б приділити увагу, «Корупція очима чоловіків та жінок»⁵¹. У ній більш детально розбирається питання щодо різниці впливу корупції на чоловіків та жінок. Зокрема акцентується увага на проблемі нерівного доступу жінок до вищих керівних посад та політичного представництва, враховуючи штучно створенні бар'єри такі як «скляна стеля» (невидимі та формально не визначені умовні бар'єри, які обмежують просування жінок службовими сходами) або «липка підлога» (жінки довше затримуються на початкових позиціях у службовій ієрархії, в той час як чоловіки швидше просуваються на наступні управлінські щаблі на ранніх етапах кар'єри). Автори дослідження наголошують: «Нерівні умови для просування жінок у системі державної служби можуть зумовлюватися й зловживаннями владними повноваженнями, що пов'язані з особистими упередженнями керівників або з традицією виключення жінок із тих «чоловічих» корпоративних мереж, у межах

⁵¹ Дослідження «Корупція очима жінок і чоловіків». UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/doslidzhennya-korupsiya-ochyma-zhinok-i-cholovikiv>

яких часто вирішуються питання, пов'язані з важливими кадровими призначеннями»⁵².

Для розвитку цієї тези пропонуємо розглянути гендерний розподіл українських чиновників за даними Національного агентства України з питань державної служби⁵³ (далі в тексті – НАДС) представлений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Гендерний розподіл державних службовців в Україні
(станом на 2023 рік)**

	Категорія В	Категорія Б	Категорія А	Всього
Жінки	93 318	27 511	64	120 893
Чоловіки	26 474	14 065	143	40 682

** Категорія А – державні секретарі, керівники центральних органів виконавчої влади та державних служб, керівники Апаратів судової гілки влади*

Категорія Б – керівники органів юрисдикція, яких поширюється не на всю територію України, керівники та заступники керівників структурних підрозділів державних органів

Категорія В – інші посади⁵⁴

Згідно таблиці 3.1 кількість жінок держслужбовців у три рази більша ніж чоловіків. Однак при цьому на керівних посадах більше ніж вдвічі переважають чоловіки. При цьому такий дисбаланс зберігається лише на вищому рівні. Найнижча ланка містить у 3,5 рази більше жінок, а на середньому рівні кількість жінок удвічі більша. Аби не зациклюватися на причинах, що спричинило такий розподіл, вернемося до питання про що це може нам сказати.

Виходячи з теорії обмеженого доступу до ресурсів, стає зрозуміло, що при такому гендерному представництві, жінки буквально можуть не мати можливості

⁵² Дослідження «Корупція очима жінок і чоловіків». UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/doslidzhennya-koruptsiya-ochyma-zhinok-i-cholovikiv>

⁵³ Статистичні дані про кількісний склад державних службовців. НАДС. URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/інфографіка_3кв_23.pdf

⁵⁴ Закон України «Про державну службу». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

скоїти корупційне правопорушення, адже в основному займають посади, які носять бюрократичний характер. Тобто вони не представлені достатньо на ланках, які безпосередньо приймають рішення. Відповідно, казати, що жінки менш корумповані при такому гендерному розподілі буде помилково.

Проте, ці дані вказують на важливу прогалину над якою варто працювати: забезпечення рівного гендерного представництва всіх категорій посад. Якщо доступ до посад та представництво буде рівним, то це буде сприяти зрівнянню ризиків та наслідків корупції для чоловіків та жінок. Тобто, це буде гарантувати однаково покарання та неможливість уникати покарання за свої злочини/проступки. Чоловіки не зможуть скористатися своїми привілеями, впливом, належністю до еліти, аби й надалі продовжувати корупційну діяльність.

Однак, причинно-наслідковий зв'язок між перебуванням жінок на керівних посадах та низьким рівнем корупції все ще залишається незрозумілим. Деякі дослідження (наприклад, Баур, Шаррон і Венгнерюд⁵⁵, Енгельберт і Куббе⁵⁶) дозволяють припустити, що жінки на державних посадах в країнах із вищим рівнем гендерної рівності можуть мати більше шансів для проведення політик, які відповідають суспільному благу. Однак, знову ж таки, даний опис не зовсім описує ситуацію в Україні, де індекс гендерної нерівності далекий від демократичних країн, а саме за даними ПРООН Україна становить 0,234 або ж 52 місце у світі⁵⁷.

Важливо розуміти та враховувати фактор того, що жінки, яких обирають до представницьких органів, не є однорідною групою і вони не обов'язково «приборкуватимуть корупцію» або ж будуть враховувати досвід та потреби усіх жінок лише тому, що вони є жінками. Більшість жінок, обраних на публічні посади, перебувають, як правило, у сприятливішому становищі, ніж більшість

⁵⁵ Close the political gender gap to reduce corruption How women's political agenda and risk aversion restricts corrupt behaviour. *u4*. URL: <https://www.u4.no/publications/close-the-political-gender-gap-to-reduce-corruption.pdf>

⁵⁶ Kubbe I., Engelbert A. Corruption and Norms Why Informal Rules Matter. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-66254-1>

⁵⁷ Гендерний профіль України. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine>

суспільства, яке вони представляють. Вони можуть не мати уявлення про конкретні потреби та досвід жінок з інших регіонів. Дженет Джонсон, Торгердур Ейнарсдоуттір та Гіра Пьєтурсдоуттір зазначають, що перебування жінок у парламенті не усуне різні мережі, які існують, як у парламенті, так і поза ним, і не перешкоджатиме їх подальшому формуванню⁵⁸.

Розглянемо ситуацію в українському парламенті. Чинний парламент має найбільший відсоток жінок за історію незалежної України – 21%. Проте, як показує дослідження «Представництво жінками-парламентаріями інтересів жінок в процесі ухвалення антикорупційного законодавства в Україні»⁵⁹ за 2019 рік, жінки дійсно більше ніж чоловіки згадують інтереси жінок в своїх промовах. Однак, ця різниця є настільки незначною, що не можна казати про наявність стійкого зв'язку. Так само і при розподілі голосів за антикорупційні законопроекти, чіткої залежності не видно. Жінки не особливо просувають закони для боротьби з корупцією, а скоріше голосують як і більшість партії. Тобто представляють та слідує інтересам партії. Питання того, щоб в антикорупційні законопроекти включити гендерний аспект навіть не підіймається, адже ця проблематика не обговорюється активно в українському суспільстві, відповідно не має належної підтримки та не привертає увагу парламентарів/-ок. Загалом, приклад України доводить, що жінки в парламенті не будуть представляти інтереси інших жінок та просувати законопроекти, які мають сприяти гендерній рівності, лише через те, що вони жінки.

Отже, як видно з представлених вище даних, питання гендеру та корупції в Україні все ще залишається недостатньо дослідженими. Проблема відсутності чітких даних у цій сфері створює певний бар'єр для розробки конкретної політики для зменшення негативних наслідків корупції на гендер.

⁵⁸ Johnson J. E., Einarsdóttir T. J., Pétursdóttir G. M. A Feminist Theory of Corruption: Lessons from Iceland.

URL: https://www.researchgate.net/publication/259433714_A_Feminist_Theory_of_Corruption_Lessons_from_Iceland.

⁵⁹ Представництво жінками-парламентаріями інтересів жінок в процесі ухвалення антикорупційного законодавства в Україні. ACREC. URL: https://acrec.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/AR01-3_final-final.pdf

3.2. Проблематика «сексуальної корупції» та її врегулювання

Незважаючи на відсутність конкретних даних про зв'язок корупції та гендеру в Україні, зараз хотілося б ще раз зупинитися на темі щодо «сексуальної корупції». Якщо у Розділах 1 та 2, була надана загальна рамка цього поняття, то зараз варто надати (або принаймні спробувати надати) відповідь на питання як з нею боротися, адже як було представлено раніше дана проблема в Україні наявна. Однак, першочергово варто все ж таки пояснити важливість цього питання та його врегулювання.

Жінки в Україні, на жаль, все ще не є достатньо захищеними. Якщо говорити про вимір домашнього насилля, то станом на 2023 рік зафіксовано 291 428 звернень. За даними громадської організації «Юрфем» поширеною практикою є закриття провадження у справах щодо насилля над жінками у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення⁶⁰. З наданої інформації можна зробити два найголовніші висновки: 1) механізми захисту щодо гендерно-зумовленого насилля все ще недосконалі; 2) якщо система, яка напрацьовувалася роками все ще є недостатньо ефективною, то навряд чи запровадження норм щодо «сексуальної корупції» спрацюють моментально.

Найголовнішою проблемою у цьому вимірі залишається факт того, що жінки звикли мовчати про прояви насилля або не сприймають їх як такі. У зв'язку з чим, введення терміну «сексуальна корупція» в українське законодавство може все таки принести свої бенефіти, незважаючи на не дуже позитивну статистику у контексті домашнього насилля. Перш за все, варто розуміти, що при запровадженні даного терміну в законодавстві автоматично розширяться права та можливості захисту жертв «сексуальної корупції». Наприклад, поширення на них прав, які надаються викривачам. Тобто це і забезпечення анонімності, і додатковий захист від можливого тиску, і надання можливості повідомляти про «сексуальну корупцію» не безпосередній жертві. Певним чином такі механізми мають забезпечити більшу підтримку аби такі кейси викривалися та надавали

⁶⁰ Домашнє насильство у 2023: дані та тенденції. *JurFem*. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/домашнє-насильство-2023-дані-та-тенденції.pdf>

смівливості говорити без страху можливих наслідків таких як звільнення. По-друге, це полегшить класифікацію і об'єднає норми щодо запобіганню насилля проти жінок та корупції. Адже, уявімо ситуацію, що жертва «сексуальної корупції» вирішила доповісти про цей випадок та звернутися про допомогу. Постає питання: за якою статтею висувати обвинувачення?

Є декілька варіантів:

1. Стаття за сексуальне насильство (стаття 153 Кримінального кодексу України) – передбачає позбавлення волі на строк до п'яти років⁶¹;
2. Стаття за зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 Кримінального кодексу України) – карається пробаційним наглядом на строк до трьох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян⁶².

Однак, навіть тут вбачається певна проблематика. Перш за все, за чинним законодавством термін «корупція» передбачає обов'язкову участь посадової/службової особи⁶³. Відповідно, якщо випадок «сексуальної корупції» трапиться у приватному секторі, то за такі дії важко буде важко висунути обвинувачення щодо корупції, адже відсутній фактор участі посадової особи. Друга проблема, яка може виникнути, стосується того, що при класифікації за статтею 364 ККУ може настати адміністративна відповідальність і правопорушник вернеться до виконання своїх обов'язків, а жертва залишиться незахищеною.

⁶¹ Стаття 153 Кримінального Кодексу України.
URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_153/.

⁶² Стаття 364 Кримінального Кодексу України.
URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_364/.

⁶³ Закон України «Про запобігання корупції». Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n25>.

Саме тому, існує необхідність у законодавчому закріпленні терміну «сексуальна корупція». Покарання за нього та внесення відповідних законодавчих змін допоможе уникнути колізій або неправильної класифікації. По-третє, українське суспільство схильне до віктимізації (звинувачення жертви) у випадку сексуального насилля, тому це цілком ймовірний сценарій і у випадку «сексуальної корупції». За відсутності підтримки жертви зі сторони суспільства та механізмів захисту зі сторони держави, можлива демотивація щодо викривання дій «сексуальної корупції».

Проте, не варто забувати, про проблему висвітлену в Розділі 2. Нормотворчо вивести та закріпити поняття «сексуальної корупції» важко через відсутність правового консенсусу, що вкладається в даний термін.

Однак, варто наголосити, що пропозиції до законодавчих змін наявні у вищезгаданому модулі ООН «Корупція та гендер» та наводяться наступні поради:

1. Заснування центрів правової допомоги з метою консультації жінок;
2. Надання психологічної допомоги для потерпілих від «сексуальної корупції»;
3. Створення нормативно-правової бази для захисту жінок від «сексуальної корупції».

Отже, питання введення терміну «сексуальна корупція» створює багато викликів, які необхідно подолати, починаючи від виведення чіткого визначення, закінчуючи уникненням колізій у законодавстві. Проте, це той крок, який безсумнівно є необхідним і, який може закласти фундамент для зменшення негативних наслідків корупції на гендер.

3.3. Розробка антикорупційної кампанії

На основі проаналізованих матеріалів стає зрозуміло, що в Україні необхідно створити адвокаційну кампанію щодо запобігання гендерно-зумовленим наслідкам корупції, адже це питання, яке наразі не потрапляє у поле зору влади та громадян. Першочергово необхідно зупинитися на двох ключових моментах,

а саме: закріпленню на законодавчому рівні терміну «сексуальна корупція» з чітко визначеним покаранням та на розробці інформаційної кампанії щодо негативного впливу корупції на гендер загалом, адже обізнаність населення з цього приводу доволі таки не висока.

Загалом при розробці гендерно-чутливої антикорупційної політики, а в нашому випадку адвокаційної кампанії, варто пам'ятати, що корупція та гендерна рівність впливають один на одного в обидві сторони, тому і для боротьби з цими явищами варто враховувати фактор корупції при розробці політик по боротьбі з гендерною нерівністю та фактор гендерної дискримінації в антикорупційній політиці.

Проведений аналіз настановує на наступний алгоритм дій щодо того, що необхідно зробити в Україні. Варто розпочинати з загального аналізу гендерної нерівності в країні для ідентифікації проблем. У разі, якщо виявлено проблемні питання не в корупційному векторі, то на них теж варто зважати та реагувати. По завершенню моніторингу варто розпочати розробку національного законодавства щодо «сексуальної корупції», адже для того аби норми права працювали ефективно необхідно приділити багато часу для виведення формулювань статей, уникнення колізій та двозначностей. Поки відбувається розробка законодавства варто зрозуміти настрої суспільства та політичну ситуацію, аби обрати: чи діяти вже або ж необхідно розпочати інформаційну кампанію з питання взаємозалежності гендеру та корупції. У другому випадку в нагоді можуть стати поширення реальних історій щодо того, з якими негативними наслідками корупції зіткнулися жінки (особливо історії жертв «сексуальної корупції») та популяризація історій успішних жінок-антикорупціонерок. Важливо не припиняти моніторинг ситуації аби зрозуміти наскільки дієвими є впровадженні політики та для виявлення нових проблем. Важкість цього процесу полягає одночасно у всеосяжності та точковості у розроблені політик з акцентом на національний контекст. Саме тому, першочергово варто проводити кампанією з того, що є більш зрозумілим для населення. У нашому випадку це внесення змін до законодавства для закріплення терміну «сексуальна корупція».

Якщо сформувати тріаду адвокації, то першочерговою метою кампанії є додавання та поширення гендерного аспекту антикорупційній політиці в Україні, адже як неодноразово підкреслювалося в даній роботі жінки часто стикаються з корупційними практиками, з якими не зіштовхуються чоловіки. При успішній адвокації та внесенні змін до законодавства зміниться практика кваліфікації корупційних правопорушень, враховуючи доданий гендерний фактор, що принагідно посилить механізми боротьби з гендерно-зумовленим насиллям загалом. У результаті вдалої адвокації антикорупційна політика стане більш орієнтованою на інклюзію гендерних аспектів в антикорупційну політику, згідно кращих практик сучасних демократій та зменшить дискримінаційний характер корупційних практик.

У таблиці 3.2 можна ознайомитися з основними мішенями адвокаційної кампанії. За даними таблиці можна зрозуміти, що першочергово варто залучитися підтримкою або органів виконавчої влади або ж депутатів Верховної Ради України, тобто це ті актори, які мають право законодавчої ініціативи, які зможуть забезпечити супровід готового законопроекту при його внесенні до парламенту. Однак, для отримання доступу до вищої посадової ланки країни необхідно налагодити або ж встановити зв'язок з їхніми помічниками/радниками. Саме вони, зможуть забезпечити організацію зустрічі для представлення проблеми та основних ідей щодо її вирішення.

Таблиця 3.2

Мішені адвокації

Тип мішеней	Хто вони?	Що можуть зробити?
Основні	Керівництво НАЗК	Надання роз'яснення органам щодо імплементації нової норми; Проведення професійного навчання з питання запобігання «сексуальної

		<p>корупції» в державних органах та порядку дій у разі виявлення такого злочину;</p> <p>Забезпечення інституційної підтримки змін;</p>
	ВРУ (депутати Комітету з питань антикорупційної політики)	Внесення змін до Закону про запобігання корупції та інших нормативно-правових актів або дотичних законів.
	Керівництво МВС, Мін'юсту та Мінсоцполітики	Сприяння імплементації політики та дотриманні норм закону.
Альтернативи	<p>Депутати ВРУ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики - Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу - Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і 	<p>Внесення змін до Закону «Про запобігання корупції» або дотичних законів;</p> <p>Підтримка законопроекту у Верховній Раді.</p>

	міжнаціональних відносин - Комітет з питань правової політики - Комітет з питань свободи слова	
Доступу	Помічники, радники, начальники управлінь вищезгаданих ЦОВВ Зробити офіційний запит на зустріч	Організації зустріч з «основними» або «альтернативними» мішенями, передати їм інформаційних матеріалів; За допомогою механізму звернень громадян донести ідею впровадження законодавства щодо «сексуальної корупції».
Підтримки	ЗМІ, громадяни	Актуалізація проблеми та мобілізації підтримки

Наступним важливим кроком є визначення зацікавлених сторін, тобто тих для кого ця тематика близька і вони можуть надати підтримку у будь-якій формі (інформаційна, фінансова, при розробленні змін до законодавства тощо). Зацікавленими у внесенні змін до законодавства для закріплення терміну «сексуальна корупція» можуть бути громадські та міжнародні організації діяльність, яких спрямована на захист прав жінок, боротьбу з корупцією, правовий захист громадян, поширення демократії, зокрема таких як: Представництво ООН Жінки в Україні, громадська організація «ЮрФем», Гендер в деталях, Центр протидії корупції, громадська організація «Інсайт», Український жіночий фонд, Transparency International тощо.

При детальному ознайомленні з мішенями та зацікавленими сторонами стає зрозуміло, що для успішної реалізації гендерно-орієнтованої антикорупційної кампанії необхідно залучитися першочергово підтримкою міжнародних та

громадських організацій, до яких легше отримати доступ і, які вже можуть мати певні зв'язки з органами державної влади. Тобто для успіху кампанії необхідно створити коаліцію враховуючи комплексність проблематики. Загалом, як видно з таблиці 3.3., при аналізі стейкхолдерів саме вони є основними союзниками та прихильниками. У свою чергу законодавчі та виконавчі органи влади скоріш за все будуть виступати опонентами та критиками, які будуть йти проти змін, особливо зараз в умовах повномасштабного вторгнення росії.

Таблиця 3.3

Стейкхолдери адвокаційної кампанії			
Високий вплив	Опоненти:	Союзники:	
	<i>ВРУ</i>	<i>антикорупційні</i>	<i>та</i>
	<i>НАЗК</i>	<i>правозахисні ГО</i>	
Низький вплив	Критики:	Прихильники:	
	<i>МВС</i>	<i>антикорупційні</i>	<i>та</i>
	<i>Мін'юст</i>	<i>правозахисні ГО</i>	
	<i>Мінсоцполітики</i>	<i>ЗМІ</i>	
	Низький інтерес	Високий інтерес	

Ключове повідомлення, яке варто доносити до стейкхолдерів для подолання опору полягає в тому, що у разі підтримки кампанії це надасть бенефіти їм на особистому рівні (у випадку комунікації з публічно-значущою особою) у вигляді підтримки від населення та покращення іміджу. Також, визнання сексуального вимагання гендерно зумовленою формою корупції допоможе у: перемовинах з міжнародними партнерами як аргумент подальшого демократичного розвитку України; боротьбі з корупцією та захисту жінок. Адже як показав проведений раніше аналіз ця практика та норма все ще мало впроваджена в багатьох розвинених демократіях Європи та світу. Важливо, що це посприє збільшенню

у населення рівня довіри до антикорупційних органів та органів державної влади загалом.

На даному етапі варто зупинитися на тому, що конкретно має бути зроблено для досягнення успіху антикорупційної кампанії та які інструменти варто при цьому використовувати. Розпочнемо з останнього. Інструментами у даному випадку є:

- Стратегічна комунікація
Інструмент, який дозволить продумати та знайти необхідний час для комунікації та месенджі для кожної мішені.
- Аналіз законів та політичної ситуації
Важливо розуміти настрої та політичну ситуацію в країні, адже при невдало обраному часі для адвокації, вона може закінчитися невдало, навіть при доволі якісному розробленому законодавстві чи ідеї.
- Підготовка аналітичної записки та інформаційного повідомлення
Необхідне для того аби швидко та зрозуміло донести ідею до стейкхолдерів та пояснити бенефіти від запровадженої політики.
- Демонстрації, акції, флешмоби
Хороша практика для привернення уваги ЗМІ та мобілізації населення для підтримки кампанії.
- Презентації та дослідження
Як неодноразово наголошувалася необхідно розуміти проблематику негативних наслідків корупції на тендер та зібрати статистичні та емпіричні дані для підкреслення актуальності проблеми.
- Створення коаліції
Залучення необхідної підтримки для проведення стратегічної комунікації одразу з декількома мішенями.

Після визначення інструментів адвокації можна переходити до розроблення конкретного плану дій (таблиця 3.4) та визначення ризиків, які можуть виникнути під час кампанії (таблиця 3.5).

Таблиця 3.4

План антикорупційної кампанії

Завдання	Заходи	Термін	Відповідальна особа
Провести аналіз суспільно-політичного життя країни	Звернутися за допомогою до експертів (правознавці, соціологи, політологи, аналітичні центри) з метою визначення масштабів проблеми (в яких сферах найчастіше стикаються з проблемою негативних наслідків корупції на гендер, які практики інших країн щодо запобігання тощо);	Протягом 6 місяців	Експерти (соціологи, політологи, аналітичні центри, правознавці)
Пошук фінансування та створення коаліції	Подача грантових заявок до міжнародних організацій; Пошук союзників, які будуть допомагати в адвокаційній кампанії <i>(важливо, знайти як і тих для кого це питання буде пріоритетним і вони будуть залучені повністю, так і тих, хто буде залучений на «backup support»)</i> .	Протягом 6 місяців (паралельно 3 проведенням аналізу)	Ініціатор кампанії Фандрейзер
Підготувати законопроект	Розробити законопроект щодо визначення «сексуальної корупції» та внесення змін до законодавства з уникненням колізій та дискрецій.	6 місяців	Експерти з громадського середовища, правознавці

Розробити методологічні рекомендації щодо імплементації	На основі законопроекту розробити практичну частину з конкретними інструментами та роз'ясненнями змін до закону; Створення навчальної програми для держслужбовців для актуалізації питання та вироблення механізму дій.	5 місяців	Експерти (політологи, юристи, соціологи, психологи)
Інформаційні матеріали	Короткий опис та пропозиції щодо вирішення проблеми з наведенням статистичних даних та індивідуальних історій <i>(для їхнього подальшого поширення серед стейкхолдерів та цільової аудиторії)</i> .	3 місяці (паралельно з попередньою задачею)	Дизайнери Експерти (політологи, юристи, соціологи, психологи)
Медійна компанія	Підняття громадської обізнаності з цього питання за рахунок соціальних мереж та публікацій у ЗМІ.	Стільки, скільки необхідно	SMM-менеджер
Комунікаційна компанія	Початок співпраці з ГО та пошук контактів з мішенями; Комунікація з представниками державних органів та пошук контактів.	Стільки, скільки необхідно	Всі зацікавлені сторони
Мирні акції	У разі можливого закриття вікна можливостей, необхідно провести акти політики незгоди <i>(навіть, якщо</i>	Стільки, скільки необхідно	Всі зацікавлені сторони

	<i>вони не будуть масовими, зробити їх запам'ятовуючими та із залученням ЗМІ).</i>		
--	--	--	--

Таблиця 3.4

Аналіз ризиків

<i>Завдання</i>	<i>Вид ризику (зовнішній\внутрішній)</i>	<i>Джерело ризику</i>	<i>Вірогідність (висока, середня, низька)</i>	<i>Вплив (критичний, значний, незначний)</i>	<i>Можливі наслідки</i>	<i>Шляхи подолання</i>
Аналіз суспільно-політичного життя країни	Внутрішній	Неузгодженість підходів	Середня	Незначний	Довготривалий процес збору даних та їх аналізу, протягом якого існує ймовірність закриття вікна можливостей.	Розроблення чіткої методології дослідження.

Пошук фінансування	Зовнішній	Міжнародні організації	Середня	Значний	Обмежені умови використання грантових коштів.	Долучення по можливості експертів на волонтерських засадах. Апелювання до розширення умов використання коштів.
Інформаційні матеріали	Зовнішній	Учасники дослідження	Середня	Значний	Небажання учасників дослідження говорити про свій досвід, що позбавить необхідної якісної складової кампанії.	Присутність психологів для надання допомоги учасникам.
Комунікаційна кампанія	Внутрішній Зовнішній	Неефективна комунікаційна стратегія	Середня	Критичний	Відсутність контакту/фідбеку від державних органів.	Звернутися до міжнародних організацій з проханням сприяння передачі інформації (може затягнути час,

						проте дасть кращі результати).
Медійна кампанія	Внутрішній Зовнішній	Погано сформований контент-план	Середня	Критичний	Відсутність резонансу від суспільства, що може не надати необхідного прихильницького ресурсу.	Підняти інтерес до питання за рахунок мирних акцій.
Демонстрації	Зовнішній	Воєнний стан	Середня	Значний	Цей інструмент буде використовуватися у разі переходу до «hard advocacy».	Продумати демонстрацію таким чином, щоб вона не була масовою, але була ефективною.

Розроблена антикорупційна кампанія носить квазі-експериментальний дизайн, враховуючи факт того, що це перший крок до інклюзії гендерного питання в антикорупційну політику, а загальна практика показує, що українське суспільство доволі критично ставиться до впровадження гендерних питань у будь-яку політику. Також враховуючи чинний воєнний стан, влада доволі закрита для зовнішніх інтеракцій, які не стосуються військових питань.

Саме тому, як і сама кампанія, так і моніторинг оцінки має бути гнучким. Проте, у випадку залучення грантових коштів необхідно забезпечити чітку підзвітність щодо ходу досліджень, витрат та результатів кампанії. При цьому, важливо також забезпечити чітке реагування на критичні ситуації та бути готовими до відкриття нових вікон можливостей, тому має також бути чіткий та швидкий процес прийняття рішень. Тобто, це приводить до висновку, що моніторинг варто проводити протягом виконання програми.

Антикорупційна кампанія буде вважатися успішною, якщо (1) запровадять законодавчі зміни (буде прийнято запропонований законопроект щодо визнання сексуального вимагання гендерно зумовленою формою корупції); (2) буде підвищено обізнаність громадян з цього питання (перевірка: шляхом опитування; поширеності висловлювань в мережі); (3) зміна ситуації в суспільстві.

ВИСНОВКИ

1. Проблема гендеру та корупції залишається не до кінця дослідженою аби можна було остаточно відповісти на питання їхнього впливу одне на одного. Незважаючи на три хвили досліджень, які тривали протягом останніх тридцяти років, жодна з них не змогла надати остаточно відповідь. З упевненістю можна лише зазначити про взаємозв'язок цих двох чинників. Через відсутність гендерної рівності у суспільстві посилюється корупція, а у свою чергу наявність корупції заважає подоланню гендерної нерівності. Саме цей фактор визначають як негативний наслідок корупції на гендер. Проведені дослідження привернули увагу до конкретних проблем та знаходження рішень щодо їх подолання, до прикладу, таких як «сексуальна корупція». Загалом, важливим залишається розуміння, що під час антикорупційних кампаній варто звертати увагу на те, що корупція посилює гендерну дискримінацію та має різний вплив на жінок та чоловік. Проте, цей зв'язок працює в обидві сторони і без заходів для подолання гендерної нерівності неможливо зменшити рівень корупції у суспільстві.
2. Кількість напрацювань міжнародних організацій щодо подолання негативних наслідків корупції на гендер є доволі невеликою враховуючи відносну новизну цього питання. Серед найбільш значущих варто відмітити Звіт про гендерний вимір корупції від Групи держав проти корупції, «Гендер та корупція: що нам відомо?» від Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Рекомендації Раді ЄС та Віце-президенту Комісії/Високому представнику ЄС із закордонних справ і політики безпеки щодо корупції та дотримання прав людини та документ Парламентської асамблеї Ради Європи. Майже у кожному з них наголошується на необхідності вивчення взаємозв'язку гендеру та корупції у конкретній країні, розробці антикорупційної стратегії з урахуванням гендерних відмінностей та отриманих даних, проведенні освітньо-тематичних заходів з цього приводу та підвищенню представництва жінок в органах державної влади. Дані рекомендації також включають посилання на кращі практики країн (переважно Європи), однак, як стає зрозуміло після аналізу, що

жодна з держав не береться за цю проблему комплексно, а лише вживає точкових заходів, а це, у свою чергу, є мало результативним. Кращими практиками для зменшення негативних наслідків корупції на гендер можна визнати: покращення якості соціальних послуг, проведення інформаційних кампаній, запровадження механізмів додаткового захисту, залучення жінок до розробок політик у рамках гендерного мейнстрімінгу, впровадження гендерно чутливої політики щодо викривачів.

3. Питання боротьби з корупцією в Україні залишається на порядку денному навіть незважаючи на повномасштабне вторгнення росії у 2022 році. Проте, фокус антикорупційної політики далекий від гендерного виміру. Пріоритезуються зовсім інші сфери. Однак, як раз для подолання негативних наслідків корупції на гендер, необхідно враховувати різницю впливу корупції на чоловіків та жінок або ж іншими словами вживати заходів з гендерного мейнстрімінгу. Проте, висновок, що такі дії та ігнорування проблеми є умисними, був би поспішним. Адже, причиною може бути проста необізнаність з цього приводу, брак досліджень з цього питання в Україні та/чи відсутність міжнародних зобов'язань у цій області. Останнім комплексним дослідженням на цю тему є робота «Корупція очима жінок і чоловіків» від ПРООН 2018 року. Проте, повномасштабне вторгнення росії викликало загострення деяких негативних наслідків корупції на гендер, наприклад, у сфері соціальних послуг, по які жінки змушені звертатися через статус внутрішньо-переміщених осіб або ж у зв'язку з перебуванням чоловіків на фронті. Це посилює їхню незахищеність та відкриває нові можливості для вимагання неправомірної вигоди у різних її формах. Всі ці чинники вказують на необхідність вжиття заходів для зменшення негативних наслідків корупції.
4. Розробка та впровадження адвокаційної кампанії є ефективним способом для просування інтересів громадян у певній сфері та привернення уваги влади до проблеми, яка існує в суспільстві. Враховуючи, що ініціативи «знизу» часто в Україні мали успіх та призводили до конкретних змін, створення адвокаційної кампанії для донесення ідеї необхідності зменшення негативних наслідків

корупції на гендер. З метою посилу чіткого меседжу та надання конкретних пропозицій у цій сфері, увага в першу чергу привернена до питання закріпленню на законодавчому рівні поняття «сексуальної корупції» та впровадженню необхідних змін для імплементації цієї норми. Це можна буде вважати першим кроком для запровадження гендерного мейнстрімінгу в антикорупційній політиці, що продемонструє відданість України демократичним цінностям та впровадженню новітніх стандартів у боротьбі з корупцією та гендерною нерівністю. Запропонований план адвокаційної кампанії враховує рекомендації міжнародних організацій, пропонує заходи для реалізації від моменту проведення глибокого дослідження впливу корупції на гендер в Україні до проведенню мирних акцій у разі закритості влади.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендерний профіль України. *UNDP*.
URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine>
2. Домашнє насильство у 2023: дані та тенденції. *JurFem*.
URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/домашнє-насильство-2023-дані-та-тенденції.pdf>
3. Дослідження «Корупція очима жінок і чоловіків». *UNDP*.
URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/doslidzhennya-koruptsiya-ochyma-zhinok-i-cholovikiv>
4. Закон України «Про державну службу». *Верховна Рада України*.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Закон України «Про запобігання корупції». *Верховна Рада України*.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n25>
6. Корупція і гендерні аспекти. *UNODC*.
URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_8_Corruption_and_Gender.pdf
7. Корупція очима жінок і чоловіків. 2018. Програма розвитку ООН в Україні // https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/corruption_in_the_eyes_of_women_and_men.html
8. Корупція та гендерна нерівність: Як зловживання владою впливає на жінок та чоловіків. *Update*. URL: https://update.com.ua/zhizn_tag/koruptcia-ta-genderna-neravnst_n4218/
9. Медуніверситет у Японії вибачився за те, що занижував жінкам бали. *BBC Ukraine*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45110075>
10. Представництво жінками-парламентаріями інтересів жінок в процесі ухвалення антикорупційного законодавства в Україні. *ACREC*.
URL: https://acrec.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/AR01-3_final-final.pdf
11. Статистичні дані про кількісний склад державних службовців. *НАДС*.
URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/інфографіка_3кв_23.pdf

- 12.Стаття 153 Кримінального Кодексу України.
URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_153/.
- 13.Стаття 364 Кримінального Кодексу України.
URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_364/.
- 14.Bauhr M., Charron N., Wängnerud L. Exclusion or interests? Why females in elected office reduce petty and grand corruption.
URL: <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1475-6765.12300>
- 15.Boehm F. Are men and women equally corrupt?.
URL: <https://www.u4.no/publications/are-men-and-women-equally-corrupt.pdf>
- 16.Capraro C., Rhodes F. Why the Panama Papers are a feminist issue. *Open Democracy*. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/why-panama-papers-are-feminist-issue/>
- 17.Close the political gender gap to reduce corruption How women's political agenda and risk aversion restricts corrupt behaviour. *u4*.
URL: <https://www.u4.no/publications/close-the-political-gender-gap-to-reduce-corruption.pdf>
- 18.Croson R., Gneezy U. Gender Differences in Preferences.
URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.47.2.448>
- 19.Johnson J. E., Einarsdóttir T. J., Pétursdóttir G. M. A Feminist Theory of Corruption: Lessons from Iceland.
URL: https://www.researchgate.net/publication/259433714_A_Feminist_Theory_of_Corruption_Lessons_from_Iceland
- 20.Einarsdóttir T., Pétursdóttir G. M. An analysis of the report of Althing's Special Investigation Commission from a gender perspective. *Council of Europe*.
URL: <https://rm.coe.int/16806ccff4> Corruption in Albania: bribery as experienced by the population. *UNODC*. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Albania_corruption_report_2011_web_small.pdf
- 21.Engendering development through gender equality in rights, resources, and voice. *World Bank*.
URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents->

reports/documentdetail/512911468327401785/engendering-development-through-gender-equality-in-rights-resources-and-voice

22. European Parliament recommendation of 17 February 2022 to the Council and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy concerning corruption and human rights (2021/2066(INI)). *eur-lex.europa.eu*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0042>.
23. Fifth Evaluation Round Questionnaire1 Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. *GRECO*.
URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168070cf7d>
24. Frank B., Schulze G. G. Deterrence versus Intrinsic Motivation: Experimental Evidence on the Determinants of Corruptibility.
URL: https://www.researchgate.net/publication/24054210_Deterrence_versus_Intrinsic_Motivation_Experimental_Evidence_on_the_Determinants_of_Corruptibility
25. Gender and corruption / A. Swamy et al.
URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387800001231>
26. Gender and Corruption. *Sida*. URL: <https://cdn.sida.se/publications/files/-gender-and-corruption.pdf>
27. Gender and corruption: what do we know? A Discussion Paper. *OSCE*.
URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/507569.pdf>
28. Gender Based Corruption at the Workplace in Rwanda. *TIRwanda*.
URL: https://www.tirwanda.org/IMG/pdf/gbc_report.pdf.
29. Gender dimensions of corruption Background: document prepared by the secretariat. *assembly.coe*.
URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/PRO/Pdf/DocsAndDecs/2014/AS-PRO-INF-2014-07-EN.pdf>.
30. Gender dimensions of corruption. *Council of Europe*.
URL: <https://rm.coe.int/16806cd01e>

31. Gender Mainstreaming and Mentoring in APEC Anti-Corruption Agencies. *APEC*.
URL: https://www.apec.org/docs/default-source/publications/2021/12/gender-mainstreaming-and-mentoring-in-apec-anti-corruption-agencies/221_act_gender-mainstreaming-and-mentoring-in-apec-anti-corruption-agencies.pdf?sfvrsn=8dc9eb3d_2
32. Goetz A. M., Jenkins R. Reinventing Accountability. Making Democracy Work for Human Development. *SpringerLink*.
URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230500143>
33. Hossain N., Musembi C. N., Hughes J. Corruption, Accountability and Gender: Understanding the Connections. *UNDP*.
URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Corruption-accountability-and-gender.pdf>
34. How EU policy is decided. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/how-eu-policy-decided_en#:~:text=A%20proposal%20is%20adopted%20into,in%20the%20EU's%20Official%20Journal.
35. Kokha V. Gender aspects of corruption in higher education of Ukraine. *Council of Europe*.
URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccddf>
36. Kopetzky M. Research Project Gender & Corruption: Has gender-mix a potential influence on corruption in the job environment?. *Council of Europe*.
URL: <https://rm.coe.int/09000016806ccddb>
37. Kubbe I., Engelbert A. Corruption and Norms Why Informal Rules Matter.
URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-66254-1>
38. Limited Access Orders in the Developing World: A New Approach to the Problems of Development / D. C. North et al.
URL: https://www.researchgate.net/publication/23550358_Limited_Access_Orders_in_the_Developing_World_A_New_Approach_to_the_Problems_of_Development

39. Lindberg H., Stensöta H. O. Corruption as Exploitation: Feminist Exchange Theories and the Link Between Gender and Corruption. *Research Gate*.
URL: https://www.researchgate.net/publication/324031942_Corruption_as_Exploitation_Feminist_Exchange_Theories_and_the_Link_Between_Gender_and_Corruption
40. Merkle O. Mainstreaming gender and human rights in anti-corruption programming. URL: <https://www.u4.no/publications/mainstreaming-gender-and-human-rights-in-anti-corruption-programming.pdf>
41. Rivas M. F. An experiment on corruption and gender.
URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8586.2012.00450.x>
42. Role of Women in Legal and Economic Reform in Macedonia. *eastregion.mk*.
URL: <https://eastregion.mk/en/2009/06/26/role-of-women-in-legal-and-economic-reform-in-macedonia/>
43. The time is now: addressing the gender dimensions of corruption. *UNODC*.
URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2020/THE_TIME_IS_NOW_2020_12_08.pdf
44. What is GRECO?. *Council of Europe*.
URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco>

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: Мінімізація гендерно зумовленої корупції в Україні

Студент(ка)_Щербак Віра Андріївна

Рік навчання, б факультет_соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник__ докторка політичних наук, доцентка кафедри політології НаУКМА, Чабанна М. В.

Рецензент _____

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 20__ р.

Короткий зміст роботи

У роботі розглядається питання взаємозалежності корупції та гендеру. На основі західних досліджень підсумовуються актуальні тези та застарілі гіпотези у цій сфері. Проведено аналіз досліджень та рекомендацій міжнародних організацій, які було покладено в основу антикорупційної кампанії для популяризації боротьби з негативними наслідками корупції на гендер в Україні, взявши за основну ідею адвокації проблеми щодо запобігання «сексуальній корупції».